

Prof. dr MARKO MUNZA

**FUGA ZA BAJAMAMA
OD DINARE DO AVALE**

(Autobiografije o sebi i duši psihijatrije)*

ELIT-MEDICA, BEOGRAD, 2008

*Promocija knjige održana je u Rimskoj dvorani biblioteke grada Beograda 23. septembra 2009. godine. Na promociji su govorili gospodin Kosta Dimitrijević, novinar i književnik, Prof. dr Petar Bokun, Sima Ćirković, publicista i autor, odlomke je čitao glumac Aljoša Vučković. Tekst promocije u audio zapisu objavljen je na web sajtu biblioteke grada Beograda.

Tekst za prednju klapnu

Iz pogovora-recenzije

Životni put Marka Munjize jedna je permanentna uzlazna crta, nema tu oscilacija amplitude, zato što je se svoje kvalitete podredio radu kao vrhunskom meritumu. Zarana je shvatio da iza njega ne stoji niko, ako sam prethodno ne pokaže i dokaže da zaslužuje ono što želi. A želeo je mnogo i ostvario mnogo, pogotovo kad s uzme u obzir početna tačka negde u vrltima Ljubitovice do višedecenijske profesure na beogradskom univerzitetu i rada na prestižnom Institutu za mentalno zdravlje.

Petar Bokun

Prof Munjiza je jedan od retkih profesora koji je uvek na prvo mesto u edukaciji mladih kolega stavljao kliničko iskustvo i uvek je odgovarao na postavljeno pitanje: "A kako vi to radite?". Izbegavao je jedan od čuvenih odgovora, ili bar ja to nisam čuo, teorijsko-beziskustveno opredeljenih edukatora: "Videćete kada vi budete počeli...". Teorija je bila samo okvir svakodnevnog rada i u „beživotnom obliku“ rezervisana za amfiteatar. Taj iskorak iz zadatih okvira profesije i života na koji je profesor znao da ukaže je bilo pravo osveženje za njegove saradnike i studente

Dejan Lapčević

Tekst koji je pred nama, ostvarenje neobično po mnogo čemu u našoj stručnoj literaturi, pa i u srpskoj psihijatrijskoj publicistici uopšte, odraz je onoga što sam autor profesor Marko Munjiza jeste. Čovek „nemirnog duha“, dobrote, iskrenosti, oštroumnosti i nadasve skromnosti. Sa puno poštovanja, iskrene pohvale i istinskog priznanja za uloženi trud, pokazano umeće i ostvarenje ovog po mnogo čemu neobičnog štiva i nove forme u našoj stručnoj literaturi, želim da pozdravim dolazak originalnog svedočanstva životnog i profesionalnog puta profesora

Marka Munjize

Dr Dragana Josifović – Kostić

FUGA ZA BAJAMAMA OD DINARE DO AVALE

O spoznaji sebe i duše psihijatrije

Autor: **Prof. dr Marko Munjiza**

Recenzenti:

Prof. dr Petar Bokun i prof. dr Vladan Starčević

Za izdavača:

ELIT-MEDICA

Simina 9a, Beograd,

tel. 2185 340, e-mail: elitmed@sezampro.yu

Direktor: **Milutin Gavrilović**

Urednik: **dr Svetlana Gavrilović**

Lektori:

Milanka Lazarov i Marina Paunović

Korice : **Stevan Ognjenović**

Priprema za štampu: **Zora Tvrković**

Štamparija:

ISBN

**Ovu knjigu posvećujem
roditeljima,
sestrama, braći i
svojoj porodici supruzi Borici,
kćerki Ani i sinu Dejanu**

Predgovor autora

*„Letopis piše samo onaj kome je sadašnjost važna.
Stare temelje poštujemo, ali se ne smemo
odreći prava da negde opet počnemo iznova da gradimo“*

J. P. Ekerman

Mnogi će se pitati otkud bajame u naslovu. Nije reč samo o metafora već mnogom više od toga. Kao da smo zaboravili nastojanja sveštenik Marka Travarika koji je propagirao sadnju bajama na svim zagorskim stranama, slao sadnice ove plemenite voćke nastavljajući zamisli: „o nužnosti pouke za puk u poljodstvu” Slade-Šilović*. Vođeni ovim naprednim idejama moji baba Ika i deda Jakov po majci krajem XIX veka u tipičnom dalmatinskom kršu u podnožju Vilaje iskrčili su njivu veličine desetak ari. Isprececali su je u „lastve” iskrčili kamenje i zasadili su samo bajame. U vreme moga detinjstva one su toliko izrasle da se sa svake mogla videti ne samo panorama sela nego i mnogo dalje. Sa zadovoljstvom sam ih skidao "mlatio" sa ovog drveta života. Na neki način, ove majame su uticale i na moj životni put, jer daleke 1959. godine one rodile više nego ikada. Te godine moj otac je prodao veliku količinu očišćenog badema i tako me "opremio" na put u "Pionirski grad" u Zagrebu kao đaka osmog razreda. Pošto su bajame su bile omiljeno voće kao i orasi, to ne samo o Novoj godini i Božiću već preko cele godine. One zamenjivale čokoladu. i imale i druge meni "značajne uloge". Nažalost, zagađenjem životne sredine skoro sva stabla čuvenih bajama nisu izdržala i već davno su se osušila, što je dobrim delom i danak civilizaciji. Naslov za ovu knjigu sam uzeo sa idejom da ovaj tekst bude ne samo stručni rad iako premda u njemu ima dosta o stručnih razmišljanja. Bajame su poznato mediteransko voće koje su u mom detinjstvu obilato rađale. Čak su u to vreme donosile i određeni prihod seoskim domaćinstvima. Priča je možda nepotrebno smeštena i "uokivrena" između tri planine: Dinare, Vijale i Avale. Ove planine se i danas međusobno mnogo razlikuju i to ne samo po geografskoj udaljenosti jedne od drugih nego i po mnogo čemu drugom. Jedino po čemu su one postale slične jeste obrasla šuma. U mom selu se danas manje bave stočarstvo, jer ima dosta starijeg življa. Izgleda mi da je to mogući razlog da nadaleko poznati dalmatinski krš ponovo prekrije nadiruća smreka! Nikada se ne zna, možda se tu ponovo vrata i poznati hrastovi i drugo drugo stoletno drveće, koje je po predanju postojalo i ranije i isečeno je tokom Mletačke Republike. Drvo je korišćeno za izgradnju Venecije, poznatog bisera na talijanskoj strani jadranske obale.

Podstrek da napišem ovaj tekst našao sam u brojnim autobiografijama, razgovorima uglednog novinara Radio Beograda Miloša Jeftića sa većim brojem stvaralaca iz različitih oblasti, u „Dnevniku jednog psihijatra” prof. Tomislava Kronje. Veliki uticaj na mene imala je i emisija „Beograd noću” na RTB Studio B u kojoj su učestvovali brojne ličnosti koje strpljivo i predano grade svoje profesionalne i životne karijere. Takođe su me inspirisali Karl Poper svojom knjigom i naš poznati pisac Borislav Mihajlović–Mihiz svojom dvotomnom autobiografijom. Inspiraciju sam našao takođe čitajući Samospoznaju (pokušaj autobiografije) po meni meni sjajnog Nikolaja Aleksandroviča Berđajeva. Neznam zašto dugo sam se kolebao da li da ovaj rukopis objavim. Konsultovao sam se sa mnogim kolegama, novinarima i intelektualcima, svojim prijateljima koji su mi pružili veliku podršku, da treba da ga napišem. Često sam, posle timskih sastanaka ili grupne terapije, u pauzama pričao kolegama sopstvene doživljaje iz profesionalne karijere. Ne znam zašto, ali mi se činilo da me slušaju. Verovatno im je to bilo lakše nego da postavljaju pitanja. Kada sam započeo sa pisanjem ovog teksta mnogi detalji i sećanja bili su već "sređeni i prepričani". Jedini problem da ih predstavljala njihova sistematizacija po hronološkom redu i značaju, te se nadam da sam uspeo da održim nit, kontinuitet u svom izgaranju. Moguće je da su pojedini delovi teksta pretrpani nepotrebim detaljima, a sve nejasnoće su nastale slučajno.

Neki univerziteti u svetu praktikuju praksa da oni svojim profesorima objavljuju profesionalne biografije. Meni se ipak učinilo da je bolje da ovaj tekst napišem lično. Ono što su ljudi pišu o sebi uvek je puno emocija. U memoarskoj literaturi to najviše nervira. Autor se priseća drugih ljudi i događaja, a govori, ipak, najčešće o samom sebi. Znam da danas postoji nekoliko tipova knjiga koje se mogu pisati o sebi i svom životu. Pre svega je to „dnevnik” koji autor vodi iz godine u godinu, iz dana u dan. Kao slobodnu formu uspomena. Dnevnik A

*Slade-Šilović M.: Trogirska zagora u narodnom preporodu, 2001, 31-45

Žida je najbolji primer takvog tipa knjige. Postoji i *ispovest* a od novijih– to je dnevnik Blaženog Augustina i i Ž.Ž. Roso koji su, što se toga tiče, dali najbolji primer. Ovde spadaju i „*uspomene*” Kako navodi Berđajev: ”Prošlost i razmišljanja Hercena-najsjanija je memoarska literatura” (Berđajev, N. 1987. Na kraju, tu su i „*autobiografije*”, koje iznose različite događaja iz života, kako spoljnje, tako i unutrašnje, u hronološkom poretku. Sve ove knjige imaju za cilj da sa većom ili manjom istinitošću ispričaju ono što se zbilo. Žele da ostave traga o prošlosti. A u tu prošlost spadaju, razume se, i misli i osećanja autora. Nisam siguran u šta se može svrstati ovaj moj rukopis? Nikada nisam vodio dnevnik. Ne osećam se zbog toga loše. Takođe, nisam želo da pišem uspomene na događaje iz mog života i epohe u kojoj sam živeo, nije mi to bio glavni cilj. Ovo isto tako nije ni autobiografija u uobičajenom smislu te reči, a koja bi govorila o mom životu u nekakvom hronološkom poretku. Radije će ovo biti socijalno-psihijatrijska autobiografija, biće to istorija mog duha i nekih samospoznaja. Kako navodi Berđajev (1987): ”uspomena na prošlost nikada ne može biti pasivna, ona ne može da predstavlja tačnu reprodukciju, te stoga uvek izaziva sumnjičavost. Pamćenje je aktivno, u njemu postoji stvaralački element preobražavanja, a sa njim je opet povezana nepreciznost, pogrešne uspomene. Pamćenje odabira: mnoge stvari stavlja u prvi plan, a mnoge opet predaje zaboravu, ponekad nesvesno, a ponekad, opet sasvim svesno”(Berđajev, N., 1987). Gete je napisao knjigu o sebi sa izuzetnim naslovom: *Poezija i stvarnost*. U njoj nije sve istina, u njoj ima i pesničkog stvaralaštva. Ja nisam pesnik, neuropsihijatar sam. U knjizi koju sam napisao neće biti izmešljenih događaja, osećanja i situacija. To ću biti psihosocijalna i lična, životna spoznaja, osmišljavanje mene samoga i moga života. Nisu u pitanju samo uspomene na prošlost već u jednom značajnijem delu i stvaralački čin koji se događa u sadašnjem vremenu. Berđajev kaže :”Vrednost tog čina se određuje činjenicom koliko se on uzdiže nad vremenom i koliko se pridružuje egzistencijalnom vremenu...Pobeda nad smrtonosnim vremenom uvek je predstavljala osnovni motiv moga života.”. Nisam želeo da u njoj razotkrivam svoju dušu, mada se pitam da li sam u tome uspeo i ako je u pitanju samospoznaja, mislim da sam i sam u njoj da se predstavim i potvrdim u otkrivanju svoje sudbine, tajni i misli i ideja. Zato sam se izgleda pridružio nekim tajnama koje su ostale zatvorene u spoznaji drugih.

Živeo sam u epohi katastrofalnoj kako po moju zemlju, tako i po ceo svet. Pred mojim su se očima rušili svetovi i stvarali novi. Dovoljno se setiti pada berlinskog zida, proširenje EU, raspad bivše Jugoslavije i stvaranje velikog broja novih država u svetu. Mnogi podaci, činjenice i neka lična viđenja sopstvene struke, tako i brojni društveni potresi i zbivanja, odnose se na događaje na razmeđu dva veka, i to u drugoj polovini XX i na početku XXI veka. U teškom posleratnom periodu počeo sam svoj životni put, koji je nastavljen za vreme samoupravnog uređenja, ekonomije udruženog rada i interesnog organizovanja u društvenim delatnostima. Poslednje dve decenije stvara se novo društveno uređenje.

To je vreme tržišne privrede i ekonomije, koji je još uvek u fazi bolne tranzicije, što je, možda jedan od razloga složenosti društvenog trenutka u kome današnje generacije započinju profesionalnu karijeru. Ivo Andrić, naš nobelovac i sigurno najveći pisac na Balkanu kaže: „Čovek ima tri vida, ispoljava se na tri načina...najpre, onakav kakav bi hteo da je, to jest kakvim se sam izdaje i pokazuje, zatim onakav kakvim ga drugi prikazuju, i, onakav kakav je zaista” (Kirov, I., 1988). Prepoznao sam u tim rečima moju stalnu dilemu! Moja knjiga napisana je slobodno, ona nije sputana nekakvim sistemskim planom. U njoj postoje uspomene, ali to nije ono najvažnije u njoj. U njoj se sećanja na događaje i ljude prepliću sa razmišljanjima i ta razmišljanja zauzimaju u njoj dosta prostora. Poglavlja nisam podelio po strogo hronološkom poretku, kako se to obično radi u tradicionalnim autobiografijama, već po temama i oblastima koji su me mučili ili sam ih radio u određenom periodu svoga života. Od izvesnog je značaja, međutim, značaja i postupnost vremena. Jedan od najvećih problema vidim u mogućem ponavljanju jedne te iste teme u pojedinim poglavljima knjige. Jedino opravdanje je da će se tema ponovo javljati u drugom kontekstu i drugim okolnostima. Kako navodi Berđajev (1987): ”odlučio sam da se pozabavim sobom ne samo stoga što osećam potrebu da izrazim i dam pečat sopstvenog lika, već i stoga što to može pomoći postavljanju i rešavanju problema čoveka i ljudske sudbine, a isto tako i u poimanju naše epohe. Postoji takođe potreba da se objasne sopstvene protivurečnosti. Knjige takve vrste su povezane sa najjednostavnijom snagom, silom u čoveka, sa pamćenjem. Pamćenje i zaborav se smenjuju.”*

Uvideo sam da u mnogim važnijim životnim događajima i situacijama često ključnu ulogu imaju splet okolnosti, lična želja, podudaranje što lično sam i osetio. Jer u najranijem detinjstvu još kao darovit učenik iz

*Berđajev, N.Samospoznaja sebe, 1987, 54

matematike i fizike, sa željom da se bavim arhitekturom ili nukleranom fizikom, zbog lošeg znanja francuskog opredelio sam se za srednju školu u kojoj se ne uči ovaj jezik u školu za anitarne i laboratorijske tehničare. Nešto kasnije kao maturant bio sam primljen na političke nauke, molekularnu biologiju i medicinu istovremeno. Premda sam bio pedeset i deveti na rang-listi od šezdest kandidata koliko je položilo prijemi ispit na Medicinskom fakultetu u Novom Sadu, u naknadnom septembarskom upisnom roku, odlučio sam da studiram medicinu. Spletom nepovoljnih okolnosti na četvrtoj godini medicine izgubio sam status vojnog stipendiste. Posle završetka studija ponovo sam bio u situaciji da biram i odlučujem. Umesto kliničke farmakologije, invazivne dijagnostike u kardiologiji, detomatologije ili medicine rada ja sam se opredelio za neuropsihijatriju. Posebno je na mene i moj profesionalni put uticala harizmatična ličnost prof.dr Slavke Morić-Petrović, tadašnje direktorke Zavoda za mentalno zdravlje, koja je sa svojim saradnicima uspešno vodila ovaj Zavod (danas Institut za mentalno zdravlje). A ja kao mladi specijalista, i magistar, ponovo ulazim u novi splet brojnih okolnosti. Izabran sam za asistenta na neuropsihijatriji i to odlukom Saveta fakulteta i pored negativnog mišljenja komisijske referenata za utvrđivanje predloga izbornom veću Fakulteta. Pitam se da li sam zbog duplo slabijeg utiska domaćih članova Fulbrajtove komisije u odnosu na ocenu američke strane i izgubio ovu stipendiju. Nesumljivo da je bilo i drugih možda mnogo boljih, povoljnijih prilika od navedenih, kao i ličnosti koje su uticale na moj profesionalni razvoj i karijeru. Pre svega to su moji brojni profesori i kolege iz struke, specijalizanti iz psihijatrije i medicinske psihologije, studenti i naročito brojni pacijenti koje sam lečio, ali i pojedinci iz drugih profesija oblasti koji su mi nesebično pomogli. Treba spomenuti i brojna odricanja i razumevanje moje porodice, koja mi je posebno sve vreme pružala veliku podršku.

Iako je ovaj rukopis lični pogled u sopstveni rad u struci i sigurno je prožet željom za ličnim dokazivanjem, on je istovremeno namenjen i mlađim kolegama, čiji je cilj da im ukaže da mnogo toga zavisi od njih samih, da treba da imaju sopstveni plan razvoja lične karijere, da korak po korak streme ka daljnjem napredovanju. Talenat sigurno nije dovoljan, već su potrebni i upornost, istrajnost i veliki rad. Da žive sopstveni život satkan od mnogih malih stvari i da uporno streme profesionalnom usavršavanju i karijeri. Koja sada sam ubeđen ne bi trebalo da ih promeni. Sigurno je da nema talenta koji ostaje skriven, ali stalno treba razmišljati: zašto smo počeli nešto da radimo? Možda je najbolji kritičar iskreno okruženje mlade osobe koja će mu postaviti pitanje „Da li si se i koliko promenio-la?“

Čovek uvek treba da je zahtevniji prema sebi nego prema drugima. Nesumnjivo da je veoma važna posvećenost profesiji uz velike žrtve i lična odricanja. Shvatio sam da svi dosadašnji uspesi nisu garancija za dalje napredovanje. Neophodno je stalno raditi, učiti i iznova se dokazivati. Već sam pomenuo emisiju „Beograd noću“ koju uređuje i vodi novinarka Dragana Ćosić. Ova emisija me asocirala na mnoge sopstvene aktivnosti koje sam obavljao van uobičajenog radnog vremena i pretežno noću.

Danas se od mladih traži prosečno radno vreme od dvanaest sati, oni teže zadovoljavaju egzistencijalne potrebe i prisutne su sve negativne pojave koje prate tranziciju. Nesumnjivo je da će mladi stručnjaci uz najbolju želju morati da premoste brojne prepreke koje nosi savremeni način života i rada. Kao što sam već istakao, danas je skoro u celom svetu sve podređeno poslu od jutra do večeri, malo se vremena provodi u porodici. Čovek mora da bude svestan svojih sposobnosti, svog dometa i nastojati da ih dostigne korak po korak. Treba verovati u sebe, talenat sam po sebi nije dovoljan, već je potrebno stalno učiti i usavršavati se. Mnogo toga sai s vremenom i sam shvatio. Jedan od motiva da napišem nekoliko knjiga u poslednje vreme je bio i da naučnim da bolje baratam kompjuterom i mogućnostima koje on pruža. Potrudio sam se da u njima prikazem neke stručne stavove i dam sopstveno viđenje struke, ili bar tako misle recenzenti koji su dali svoje mišljenje o ovim rukopisima.

Pored kliničke psihijatrije niz godina sam se aktivno bavio psihofarmakologijom, gde se na određeni način prepliću moja stručna i naučna interesovanja. Zanimala me je socioekonomska analiza tretmana i lečenja u psihijatriji, gde se, takođe, Ovde se „spajaju“ moja interesovanja za medicinu i molekularnu biologiju. Društvena ubeđenja i javna psihosocijalna i društvena aktivnost u mom slučaju dobile su značaj kroz celovitije sagledavanje različitih psihijatrijskih poremećaja i poremećaja ponašanja u svakodnevnoj praksi.

Ovakav stav prema struci na određeni način predstavljao mi je problem kada sam odlučio da utiske i neka zapažanja pretočnim u ovu knjigu. Jasno mi je da su sve biografije nedorečene, a često i neiskrene. Koliko mi je poznato, samo je Žan-Žak Ruso napisao najiskreniju biografiju. Možda sam određenim pojavama stvarima dao preveliki značaj, a druge istovremeno zanemario. To će najbolje da ocene čitaoci i meni bliske kolege. Ja sam želeo da dam svoje viđenje stvari i događaja u profesiji. Namerno sam odustao od da navođenja brojnih primera iz lične

prakse pošto ovde nije reč o kliničkom prikazu mog rada. Samo uzgred sam dao viđenje nekih životnih događaja, mesta i vremena njihovog odigravanja. Možda ima istine u tome da sam sebe u ovom tekstu potpuno povezao sa tim događajima.

Odmah koristim priliku da posebnu zahvalnost izrazim kolegama i dugogodišnjim prijateljima: prof. dr Tomislavu Sedmaku, prof. dr Petru Bokunu, prof. dr Vladanu Starčeviću, dr Dejanu Lapčeviću i dr Dragani Kostić na predgovorima u ovoj knjizi. Prof. dr Tomislav Sedmak bio je moj dugogodišnji šef i učitelj. Sa prof. dr Petrom Bokunom vezuje me dugogodišnje prijateljstvo, mesta rođenja, rada i boravka a to je Dalmatinska zagora (Ljubitovica i Vrlika). Sa prof. dr Vladanom Starčevićem i dr Dejanom Lapčevićem ostvario sam višegodišnji zajednički rad i saradnju u Institutu za mentalno zdravlje u Beogradu. Dr Dragana Kostić je jedan od poslednjih specijalizanata kojoj sam bio mentor tokom njenog specijalističkog kruženja u Institutu

Posebnu zahvalnost dugujem recenzentima ove knjige prof. dr Vladanu Starčeviću iz Sidneja, u Australiji, i prof. dr Petru Bokunu iz Beograda. Ovim tekstom na neki način pridružujem se proslavi 45-godišnjice rada Instituta za mentalno zdravlje u Beogradu, u kojem sam proveo ceo svoj radni vek. Rukopis je rekapitulacija mog ličnog rada iskazan kroz važnije biografske podatke i profesionalne aktivnosti. Bio sam svedok nekih društvenih događaja koji su sigurno uticali na moj životni put i stručnu karijeru, ali ih nisam detaljno analizirao. Ovaj tekst ima autobiografsku i memoarsku dimenziju, a nije analiza razvoja službe za zaštitu i unapređenje mentalnog zdravlja u našoj sredini.

Posebno se zahvaljujem gradskoj opštini Stari grad u Beogradu na pomoći oko štampanja ovog teksta. Takođe najsrdačnije zahvaljujem mlađim kolegama, mr dr Ivici Mladenoviću i diplomiranom socijalnom radniku gospođi Marini Paunović, odličnim profesionalcima i vrhunskim stručnjacima u oblastima kojima se bave, što su pažljivo pročitali ovaj tekst i ukazali mi na značajne činjenice. Dugujem zahvalnost Zahvaljujem se prijateljima i kolegama što su utrošili vreme da pažljivo pročitaju i prokomentarišu delove teksta, i što su pomogli informacijama i savetima. Međutim, odgovornost za iznete podatke i za bilo kakve greške i propuste ostaje, naravno, potpuno na autoru. Hvala gospođi Milenku Mojsiloviću književniku i dramaturgu, Kostu Dimitrijeviću doajenu sprskog novinarstva i književniku, Đuri Zagorcu uglednom novinaru i publicisti, Simi Ćirokoviću, novinaru i istraživaču psiholoških osobina istorijski ličnosti, što su prihvatili moju molbu da pročitaju ovaj rukopis. Posebno izdvajam gospodina Kostu Dimitrijevića, legendu i uglednog književnika, što je, premda bolestan, poželjno pročitao rukopis pre objavljivanja i dao veoma pozitivno mišljenje o njemu. Bez sumnje značaj doprinos dao mi je Borko Gvozdenović, takođe legenda našeg novinarstva. Mnogo mi je pomogao i gospodin Sima Ćirković na konačnom oblikovanju teksta, posebno na strukturi koja je pred vama. Na njegovu sugestiju ispod svake fotografije naveo sam po nekoliko ključnih rečenica. Uvažio sam sve dragocene primedbe i predloge sugestije. Isto tako najsrdačnije se zahvaljujem svojim komšijama Radici i Rajku Jovanović, velikim ljubiteljima knjige, što su našli vremena da pročitaju ovaj tekst i ukažu mi na neke nedostake u njemu. Veliko hvala kolegamicama mr. sci. dr Olgi Čolović i psihologu Jeleni Ristić za strpljenje pri čitanju i popravljaju rukopisa. Rukopis je pažljivo pročitala i gospođa Svetlana Knežević član redakcije lista „Stari grad” u Beogradu. Svi oni su me svesrdno podržavali tokom pisanja teksta.

Ovim tekstom želeo sam da iskažem svoje viđenje životnog puta i profesionalne karijere i da ga dam u prvom licu jednine. U biografijama slavnih lekara više me zanimalo na koji način oni iznose stavove o struci i vremenu njihovog aktivnog delovanja. Verujem da sam o psihijatriji najviše naučio od svojih pacijenata i studenata, zatim svojih cenjenih profesora i učitelja—: prof. dr Tomislava Sedmaka, dr Milice Despotović, dr Milice Jojić-Milenković, prof. dr Dušana Petrovića—, nego od bilo kog nastavnika i člana katedre za psihijatriju. Izuzetak su prof. dr Josif Vesel i prof. dr Dimitrije Milovanović. Nadam se da će ovaj moj način mišljenja nekako zainteresovati moje kolege. Neki od njih, naravno, neće imati ni potrebu, a ni vremena ni želje da se petljaju sa ovim tekstom. Drugi će možda zaključiti da sam u profesionalnoj karijeri išao uhodanim putem. Sigurno su u pravu. Danas, dok završavam ovu knjigu, iznova se čudim koliko su ove ideje nove i iznenađujuće! Na primer, izgleda mi sasvim očigledno da je većina naših stavova i osobina zasnovana na ličnim iskustvima. U svom sam uvek radu uvek sam težio za većom samospoznajom i ličnim samoodređenjem, za odgovarajućim osamostaljenjem, održavajući potrebne etičke vrednosti i odgovornost prema poslu. Brojni odnosi sa drugima tokom edukacije ili profesionalne aktivnosti uvek su od mene zahtevali postavljanje jasnije granice prema sebi, uz sposobnost prihvatanja drugih. Trudio sam se da otkrijem „pravi ugao gledanja”. Zato se nadam da će moja razmišljanja o

nekim temama biti korisna kao što su bila i meni, preslikavajući na taj način deo zadovoljstva koje sam iskusio radeći u psihijatriji.

Možda je poseban završetak moje profesionalne karijere, što nije u mom životu najdramatičniji trenutak. Čak misli da je on dobar materijal za ovu priču koja je pred vama u kojoj želim da vam isprovidam kako doživljam sopstveni odlazak u penziju, koji je u najmanju ruku interesantan, a za mene lično i fascinant. Ova priča ima takođe svoje značenje jer je to čas suočavanja sa onim što je bilo izma mene, i šta će biti sutra!

Nije reč, međutim, o posebnom i strašnom preokretu koji me postavlja na mesto kome pripadam i odakle sam potekao o čemu nisam razmišljao do sada. O psihijatriji mogu da govorim samo u svoje ime. Od rane mladosti još kao srednjoškolac u Splitu, i student u Novom Sadu i Beogradu bio sam suočen sa dilemom u vezi sa svojom budućom profesijom. Za mene je neuropsihijatrija bila polazište u boljem socijalnopsihološkom oličenju čoveka kod nas. U trenutku kada su 1968. tenkovi prokrstarili Čehoslovačkom, kroz koju sam te iste godine proputovao, shvatio sam da moram sve svoje potencijale usmeriti na borbi za pravedniji svet i veće emocionalne i psihičke mogućnosti svakog čoveka. Od tada sam intenzivirao društvenu i psihosocijalnu aktivnost, kroz koju sam i kasnije kao javni društveni radnik i neuropsihijatar posmatrao svoj životni put. Moram biti iskren, moj životni neprijatelj nije bio komunizam već siromaštvo naroda i nedovoljno uspostavljena socijalna pravda i društvo nejednakih socijalnih mogućnosti.

Mislio sam da je moj san o prevazilaženju ovih problema daleko od ostvarenja. Pre nepunih dvadeset godina pao je Berlinski zid kao nekakva kula od karata. Bile su mi jasne te 1989. godine glavne smernice svih mojih napora, kako u struci tako i u ličnom životu. Svetla tačka na ovom putu je april 2008. godine kada je Srbija potpisala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa EU. U tom trenutku sam se zatekao kao profesor Medicinskog fakulteta na 49. Kongresu studenata biomedicinskih nauka Srbije u Donjem Milanovcu. Jasno mi je da kao pojedinac moram da sačekam izvesno vreme da ovi događaji u mojoj glavi sazru. Pisanje je lakši deo posla. Različite političke opcije su se još više međusobno udaljnile po pitanju ovog sporazuma EU. Teško je zaključiti koja je politička opcija kod nas više u pravu, a kojoj je strani možda potrebna neka vrsta psihosocijalne pomoći ili podrške nas običnih građana.

Što sam stariji sve više shvatam značenje pojma odgovornosti i za pisanu reč. Prerano je pitanje zaključivanja o značaju ova tri događaja: učešće na studentskom kongresu čime sam pre četrdesetak godina počeo svoju profesionalnu aktivnost, potpisivanje spomenutog sporazuma Srbije sa Evropskom unijom i moj odlazak u penziju. Prerano je za zaključivati o međusobnoj povezanosti i značaju ova tri događaja. U svakom slučaju živimo u značajno vreme. Izgleda mi da i danas mnogo ljudi zbog očajnog života koji imaju sve teže održavaju vezu sa realnošću. Naša stvarnost i sada je teška, i nimalo ružičasta. Nadam se da će se od sada u Srbiji smanjivati broj akademaca koji žele da napuste zemlju zbog lošeg životnog standarda, boljeg nastavka školovanja, postojeće korupcije, nepostojanja pravih vrednosti, političke nestabilnosti u društvu i dr. Nesumljivo, ovo je ipak bolje od iluzija koje sam imao kao mlad student. Dugo mi je trebalo da shvatim da su sve pore društvenog života povezane sa politikom, bar sa dnevopolitičkim događajima. Zbog toga sam nastojao da kroz ceo tekst provučem jednu finu nit u pozadini ove priče u kojoj su naglašene prepoznatljive društvene okolnosti u kojima sam stasavao, rastao i provodio profesionalnu karijeru i svoj životni put. Naravno da to nisam mogao da „utkam” u trougao Trogir–Šibenik–Drniš, jer sam iz različitih razloga više puta menjao mesto boravka. „Samo” dvadeset puta bio sam podstanar. Siguran je da nisu dovoljno lirski opisani npr. Split, Novi Sad, Beograd, Zagreb, Trogir, Plitvička jezera i druga mesta širom bivše Jugoslavije u kojima sam rado boravio i vraćao se uvek u njih kada mi se ukazivala prilika. Što se tiče moje struke, kliničke psihijatrije, mislim da će njena budućnost u našoj zemlji biti mnogo bolja.

Možda je Branislav Nušić u pravu kada tvrdi da uopšte nema smisla pisati predgovor autobiografiji. „Ako život čovečiji i ima kakav predgovor, on je toliko intimne prirode da se o njemu uopšte i ne piše. Ali se meni predgovorom valja opravdati šta sam preduzeo za ovaj posao–pisanje biografije, kojom se obično bave propali političari, prognani vladari, besposleni penzioneri, bivše dvorske dame i članovi Akademije nauka. I eto, toga opravdanja radi, ja moram ovu prvu glavu posevetiti predgovoru”* (Nušić, B., 2002).

Ova knjiga nije samo moj pogled iz psihijatriju, već i priča o mnogim događajima, naročito onih koji su uticali na mene lično, određivši mi i životni, ali i profesionalni put! Ppodnaslovi, posebno u prvom delu teksta ne odvajaju precizno pojedine celine, već mi olakšavaju da pojedina poglavlja bliže odredim i da time bolje strukturisem tekst. Želeo sam da ceo tekst, posebno prvi deo koji se odnosi na biografske podatke, pretpostavlja celinu. Naš poznati "majstor" pisane reči Mirko Kovač** lepo ističe: „Reći ću bez uvijanja–umorio sam se pišući razne verzije istog

zbivanja, zato što sam više puta i odustajao od nekih već gotovih knjiga; to bi bih i sada učinio, da nisam shvatio kako sve protivurečnosti mirno prihvaćam, bez ikakvog žaljenja i bez nostalgije, i kako pripovjedam samo o događajima što ih se jasno sjećam, držeći se točne postavke jednog od najboljih pripovjedača našeg vremena, toliko je slavan da se njegovo ime ne mora navesti, da je naš život ono čega se sjećamo, a ne ono što smo proživjeli. Ako je ovaj klesarski posao završen, još bih na kraju dodao da sam pušuci dopuštaso sebi taj luksuz sa digresijama jer me sadašnje vreme ne to primoravalo, to prije što vraćanje starom rukopisu zahtjeva i novi pogled na nj”.

Beograd, letnja gospodnjeg 2008.

Prof dr Marko Munjiza

* Bušić B: Atobiografija, Nolit Beograd, 1992

*Kovač M: Grad u zrcalu, Beograd, 2008, 7